

Топішко Т.І., здобувач (Львівський національний аграрний університет)

ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Розглянуто основні принципи та функції лізингової діяльності. Аналізується механізм дії лізингових відносин.

Basic principles and functions of leasing activity are considered. The mechanism of action of leasings relations is found out.

Актуальність проблеми. Ринкові перетворення, що відбуваються в українській економіці, потребують вдосконалення існуючих та пошуку нових форм фінансування капітальних вкладень. Нетрадиційним фінансовим інструментом для вітчизняної практики є лізинг. Він довів свою ефективність у відновленні та розвитку суб'єктів господарювання провідних країн. Поки-що лізингова діяльність в Україні не набула значного розмаху. Стримує становлення ринку лізингових послуг ряд невирішених проблем. Серед них особливо важливе місце посідають питання теоретичного плану, що стосуються визначення сутності лізингу, його принципів та функцій, класифікації видів і форм.

Аналіз останніх наукових досліджень. У сучасній економічній літературі дослідженню становлення та розвитку лізингових відносин присвячено праці багатьох вчених, серед яких А.М. Абазин, Дж. Адамс, Д. Блум, В.В. Вітрянський, В.Д. Газман, Л.А. Головніна, В.А. Горемикін, І.Г. Костирко, Дж. Спенсер, П.Т. Саблук, А.М. Турило, Е.М. Чекмарьова та ін. Однак розробка ефективних заходів стимулювання лізингової діяльності вимагає подальшого поглиблення розробки її дослідження та доопрацювання теоретичних питань.

Метою статті є визначення основних принципів лізингової діяльності, дослідження функцій лізингу в економічній системі та механізмів його реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі відсутні єдині підходи до визначення як сутності та змісту лізингу, так і принципів та функцій лізингових відносин. Сутність означає основне, визначальне в змісті економічної системи (або її окремих підсистем, елементів), наявність в ній таких властивостей, рис, якостей, а також внутрішньо необхідних глибинних відносин, які зумовлюють інші властивості, якості, відносини тощо [1, с. 185]. Зміст – це система зв'язків і відносин між елементами, яка поєднує їх у цілісність, із притаманними їй властивостями, особливостями, якісною визначеністю [2, с. 375]. Досить

поширеним є ототожнення лізингу з орендою чи кредитом [3, с. 136; 4, с. 75; 5, с. 21; 6, с. 467; 7, с. 518; 8, с. 649].

Для чіткого розуміння сутності, змісту та основних завдань лізингової діяльності необхідно дослідити принципи лізингових відносин. Основними з них є:

- платність. Лізингоодержувачу надається основний засіб у користування за певну плату;

- терміновість. Лізингодавець передає майно орендарю на визначений у договорі строк;

- окупність. Передбачено покриття усіх витрат лізингодавця на купівлю обладнання та передачу його в користування;

- прибутковість. Сторони лізингової угоди повинні отримати в результаті своєї діяльності прибуток;

- цільове призначення. Лізингове майно повинне використовуватися з виробничою метою;

- розмежування функцій власника і користувача об'єкта лізингу. Право власності передбачає володіння, користування, розпорядження майном. На протязі дії лізингової угоди лізингодавець зберігає право власності на майно, надане у лізинг. Лізингоодержувачу надається право на його використання у виробничому процесі та отримання прибутку.

- пріоритет лізингодержувача. Саме йому відводиться активна роль щодо ініціюванню лізингових відносин, пошуку необхідного обладнання та його виробника, здійснення виробничого процесу, в результаті якого створюється додана вартість.

Лізинг у ролі соціально-економічного явища виконує в економіці ряд функцій. Основними виступають такі як:

- фінансова,
- інвестиційна,
- інноваційна,
- соціально-економічна,
- підприємницька,
- виробнича,
- збутова,
- стабілізаційна.

Фінансова функція проявляє себе через розстрочку платежу за лізингове майно та отримання довгострокового кредиту. Лізингоотримувач має змогу не відволікати значні кошти, сплачуючи одночасно повну вартість майна, а лише його частину і спрямовувати кошти на інші цілі.

Інвестиційна функція виражається через спрямування тимчасово вільних фінансових ресурсів в інвестиції в основний капітал підприємств. Лізинг можна використати в умовах дефіциту коштів у суб'єктів господарювання як альтернативу традиційним каналам інвестування.

Інноваційна функція полягає у розширенні використання нових прогресивних та високоефективних основних засобів та технологій.

Соціально-економічна функція полягає у зміцненні фінансово-економічного становища. Розширення виробничо-господарської діяльності формує умови для створення додаткових робочих місць, підвищення життєвого рівня населення, підтримання соціальної інфраструктури. А це знижує соціальну напругу у суспільстві.

Підприємницька функція лізингу підтримує сприятливі умови для розвитку малого та середнього підприємництва. Лізинг, перетворюючи користувача майна у його власника, формує психологію підприємця, підвищує відповідальність та самостійність у прийнятті господарських рішень.

Виробнича функція дозволяє лізингоодержувачу ефективно та оперативно вирішити питання матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу через тимчасове використання майна, а не його купівлю (отримати і розпочати використання дорогого сучасного обладнання, опробувати його в експлуатації, запобігти моральному старінню, передбачити у договорі умови ремонтно-технічного обслуговування, страхування, викупу тощо). Лізингоодержувач в процесі використання лізингового майна виготовляє нову, високоякісну продукцію.

Функція збуту полягає для виробника (постачальника) у збільшенні реалізації продукції за рахунок розширення клієнтської бази. За допомогою лізингу залучаються суб'єкти господарювання, які раніше не могли собі дозволити купити дорогі основні засоби. Зміцнюються позиції на ринку продукції. Лізингоодержувач може сплатити лізингові платежі продукцією, виготовленою з допомогою взятого в лізинг обладнання.

Стабілізаційна функція проявляє себе на мікро та макро рівнях. Учасникам лізингової угоди надається можливість покращити своє фінансово-економічне становище шляхом раціонального, спланованого використання ресурсів та розширення виробничої (комерційної) діяльності. Це в свою чергу веде до покращення соціально-економічного клімату в державі.

Відповідно до Закону України "Про фінансовий лізинг" здійснювати лізингову діяльність можуть наступні суб'єкти:

- 1) лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- 2) лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- 3) продавець (постачальник) - фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває матеріально благо, що в наступному буде передано як предмет лізингу лізингоодержувачу;

4) інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу [9].

Реалізація схеми лізингової угоди ускладнюється участю у ній інших юридичних і фізичних осіб, які здійснюють її обслуговування (фінансування, страхування, інформаційне обслуговування лізингової угоди тощо). Роль даних установ є другорядною. Головними (класичними) суб'єктами лізингових відносин прийнято вважати лізингодавця, лізингоодержувача та постачальника (виробника).

Отже, чинним Законом передбачено класичну трьохсторонню та багатосторонню угоду лізингу (рис. 1, 2).

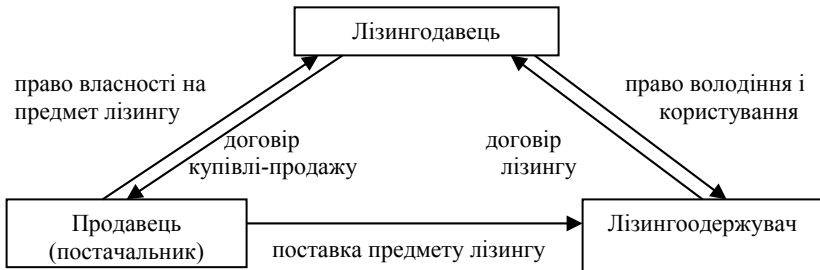

Рис. 1. Схема трьохсторонньої угоди лізингу

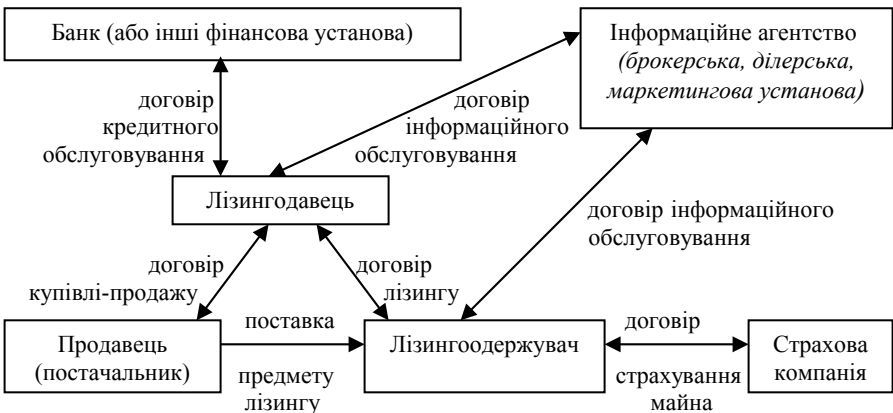

Рис. 2. Схема багатосторонньої лізингової угоди

Тобто, розглядаються специфічні майнові відносини, які побудовані на відносинах купівлі-продажу та відносинах тимчасового володіння і користування майном. Причому встановлення відносин тимчасового володіння і користування відбувається тільки після виконання акту купівлі-

продажу. Дані елементи у своєму поєднанні створюють єдиний комплекс відносин, ініціатором якого є лізингоодержувач. Він обирає потрібне майно, його виробника та звертається до лізингової компанії з пропозицією укласти договір лізингу. Укладаючи угоду купівлі-продажу, лізингова компанія та постачальник (виробник) виступають в якості покупця та продавця. Другим елементом комплексу є надання покупцем майна у тимчасове використання. Тобто, покупець виступає в ролі лізингодавця. Існує і зв'язок між продавцем обладнання та лізингоодержувачем. Постачальник, уклавши договір купівлі-продажу з лізингодавцем, як правило, передає лізингове майно безпосередньо лізингоотримувачу та несе перед ним відповідальність за його якість. Особливістю другого елементу є можливість передбачення опціону на купівлю лізингового майна. У цьому випадку відносини тимчасового використання можуть перетворитися на відносини купівлі-продажу [10, с. 20].

Основою, на якій будуються економічні відносини між лізингодавцем та лізингоодержувачем, є лізингові платежі. У світі застосовують два підходи до визначення суми лізингових платежів, які полягають у наступному:

- сума лізингових платежів покриває витрати на купівлю предмета лізингу, а також інші можливі витрати лізингодавця (Австрія, Бельгія, Індонезія, Іспанія, Італія, Люксембург, Мексика, Німеччина, Нова Зеландія, Польща, Росія, Сингапур, Франція);

- розмір лізингових платежів не повинен бути меншим за величину, встановлену у відсотковому відношенні до первісної вартості основного засобу. В Австралії, Великобританії, Гонконзі, Ірландії, Канаді, Нідерландах, США, Україні, Японії використовується 90% відношення, що дістало назву «90%-й тест» [11, с. 20].

Інтегруючим фактором різних видів лізингових операцій є механізм їх здійснення. Під терміном «механізм» розуміють систему або спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності, деяких ланок та елементів, що приводять у дію [12, с. 355]. Це внутрішня будова, система, сукупність станів і процесів, з яких складається звичайне явище [13]. Спільними рисами функціонування лізингового механізму є [14]:

1. Для оперативного лізингу:

- а) лізингодавець, надаючи майно у лізинг, передбачає, що він не відшкодує всю або більшу частину понесених витрат протягом строку дії договору з одним лізингокористувачем;

- б) лізинговий договір укладається на термін, який значно менший за строк нормативної експлуатації основного засобу (фізичного зносу) або нормативів амортизації;

- в) лізингодавець, як правило, несе ризики щодо втрати або псування майна;

г) по закінченню угоди предмет лізингу повертається лізингодавцю, який може здати його знову або продати. Лізингоодержувач не має переважного права на отримання у лізинг чи купівлю цього майна;

д) лізингова угода може бути розірвана достроково із застосуванням незначних штрафів.

2. Для фінансового лізингу:

а) лізингоодержувач вибирає майно, що буде надаватися у лізинг, та його виробника. Лізингодавець купує обраний основний засіб та передає його у лізинг;

б) лізингодавець відшкодує всю або більшу частину понесених витрат протягом строку дії договору з одним лізингокористувачем;

в) лізинговий договір укладається на термін, який дорівнює або близький до строку нормативної експлуатації основного засобу (фізичного зносу) або нормативів амортизації;

г) ризики щодо втрати або псування майна, його експлуатації, фізичного та морального зносу несе лізингоотримувач;

д) лізингоотримувач, виконавши всі умови договору, стає власником предмету лізингу або має переважне право (опціон) на його купівлю.

е) розірвання лізингової угоди передбачає значні штрафні санкції, які включають несплачену частину основної суми та проценти, завдані збитки, а також можливі додаткові витрати.

Описані механізми лізингу є загальним. Вони не враховують національних особливостей. Зокрема, оперативний лізинг в Австрії та Італії - це лізинг з неповною окупністю. Фінансовий лізинг в Австрії, Бельгії, Німеччині – це лізинг з повною окупністю; Канаді та США – капітальний лізинг; Колумбії – закритий лізинг; Японії – неперервний лізинг з повною виплатою [11].

У світовій практиці головною умовою угоди оперативного лізингу є відповідність її основним вимогам щодо лізингу в цілому (з позиції оподаткування). Проте існує цілий ряд законодавчо визначених критеріїв: термін договору, розміри лізингових платежів, наявність опціону, вартість та мета використання майна, що надається у лізинг тощо [11; 15].

У порівнянні з оперативним фінансовий лізинг має більше видів. Відмінною його рисою є можливість переходу права власності від лізингодавця до лізингоодержувача за умови виконання взятих на себе договірних зобов'язань. Національні вимоги до фінансового лізингу можуть стосуватися таких його ознак, як: вид, особливості та мета використання об'єкта лізингу; термін дії договору та умови його розірвання; лізингові платежі; наявність опціону тощо. Предметом фінансового лізингу виступає, переважно, основний засіб, який використовується з підприємницькою метою. Хоча в ряді країн (Бельгія, Колумбія, Люксембург, Греція, Південна Корея) ним також може бути й рухоме майно [11, с. 13].

Законодавче регулювання мінімального строку угоди фінансового лізингу відбувається на основі загальних норм права (у США) або спеціального законодавства (у Бельгії, Франції, Південній Кореї та ін.). Воно встановлює, що даний термін повинен дорівнювати або бути близьким до нормативного, економічного або корисного строку експлуатації основного засобу і визначається:

- кількістю років (Бразилія, Греція, Іспанія, Нова Зеландія, Туреччина, Угорщина);
- у відсотковому відношенні до нормативного чи економічного терміну використання основного засобу (Австралія, Австрія, Великобританія, Гонконг, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Польща, США, Таїланд, Чехія, Японія);
- обмеженим економічним строком експлуатації майна (Південна Корея, Японія) [11, с. 19; 16].

Висновок. Лізинг є новим явищем на українському ринку, хоча у світовій практиці вже сформовані дієві механізми лізингових операцій. Стимує процес збільшення обсягів лізингової діяльності в Україні недосконалість та суперечливість вітчизняного законодавства. Для покращення ситуації необхідне подальше дослідження сутності лізингу, його принципів, функцій та механізмів здійснення. Це дасть можливість розробити дієві заходи по стимулюванню розвитку ринку лізингових послуг.

1. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження. – Львів: Світ, 2001. – 416 с.
2. Філософія. Навчальний посібник / За заг. ред. Ю.В.Осічнюка. – К.: Атака, 2003. – 464 с.
3. Смирнов Л.А. Лізинговые операции. – М.: АО “Консалтбанкир”, 1995. – 174 с.
4. Талье И.К., Абазина А.М., Братникова Л.Н. Аренда и лизинг: Определение. Общие понятия. – М.: Филинга, 1997. – 176 с.
5. Мальшенко К. Проблемы эффективности лизинга в Украине // Хозяйственное право. – 1998. - № 5. – С. 21-22.
6. Финансово-кредитный энциклопедический словарь. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 854 с.
7. Антикризисный менеджмент / Под ред. А.Г.Грязновой. – М.: Тандем, 1999. – 624 с.
8. Малій О.Г. Технічне забезпечення сільськогосподарського виробництва в умовах економічної кризи / Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу. – К.: ІАЕ, 2000. – 676 с.
9. ЗУ “Про фінансовий лізинг” // www.rada.gov.ua
10. Кабатова Е.В. Лізинг: правовое регулирование, практика. – М.: Инфра-М. – 1998. – 204 с.
11. Лещенко М.И., Бочков В.Е., Демин Ю.Н., Кацыв Д.И. Международная практика лизинга: учебное пособие / Под ред. М.И.Лещенко. – М.: МГИУ, 2002. – 341 с.
12. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь, ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
14. Белоус А.П. Лізинг: мировой опыт урок для России. – М.: ООД ИМ ЭМО ВАН, 2000. – 170 с.
15. Лещенко М.И. Основы лизинга. Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 336 с.
16. The World Bank Atlas – Washington: The World Bank, 1997.

Рецензент: д.е.н., профессор Костирко І.Г.